

JOURNAL OF SOCIAL AND HUMANITIES SCIENCES RESEARCH

2017

Vol:4 / Issue:15

pp.2085-2093

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

Article Arrival Date (Makale Geliş Tarihi) 24/11/2017

The Published Rel. Date (Makale Yayın Kabul Tarihi) 27/12/2017

The Published Date (Yayınlanma Tarihi) 28.12.2017

TARAFLARININ TARİH DERS KİTABINDA 93 HARBİ 1877-1878

THE '93 WAR (1877 – 1878) IN THE TEXTBOOKS OF BOTH PARTIES

Birol KESKİN

Atatürk Üniversitesi Tarih Öğretmenliği ve Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilgiler Öğretmenliği,
birollkeskin@mynet.com, Ezurum/türkiye

İrina MİNAİLOVA

Karadeniz Teknik Üniversitesi Rus Dili ve Edebiyatı, esinnn61@hotmail.com Trabzon/Türkiye

ÖZ

Bu çalışmada, 2016-2017 eğitim öğretim yılında Türkiye’de ve Rusya’da tarih ders kitabı içerisinde yer alan 1877-1878 yıllarında vuku bulmuş, Osmanlı-Rus Harbi “93 Harbi” ele alınmıştır. Rusya’da XIII. Sınıf tarih ders kitabı olarak kullanılan Danilov ve Kosulina’nın 2015 yılında yayınlanan “İstoriya Rossii” Rusya’nın Tarihi adlı tarih ders kitabı ile Tüysüz’ün 2015 yılında yayınlanan XX. Sınıf Ortaöğretim Tarih Ders Kitabı incelenmiştir. Elde edilen verilerin çözümlenmesinde betimsel analiz kullanılmıştır. Harita ve görsellerin kullanıldığı her iki tarih ders kitabında da konunun ele alınışındaki benzerlikler ve farklılıklar gözler önüne serilmeye çalışılmıştır. Bu sayede, öğrencilerin 93 Harbi konusuna farklı pencerelerden bakabilmelerine çalışılmıştır. Ayrıca, Bu sayede öğrencilerin analitik düşünce ve tarihsel düşünce becerilerini, empati yeteneklerini geliştirmelerine yardımcı olmak amaçlandı. Çalışma sonucunda, Rus tarih ders kitabının ilgili bölümünde, günümüz uluslararası tarih öğretimi ile çelişen Türklere yönelik ağır ithamlarda bulunduğu görüldü. Ayrıca, Türkiye’de okutulan tarih ders kitabının ve Rusya’da okutulan tarih ders kitabının, sayısal veri vermede, yetersiz oldukları, kişi ve yer isimleri kullanımında ve aidiyet duygusu geliştirmede Rus tarih kitabının daha kapsamlı olduğu sonucuna ulaşıldı.

Anahtar Kelimeler: Tarih Ders Kitabı, Rus tarih Ders Kitapları, 93 Harbi

ABSTRACT

This paper studies '93 war, which occurred between Ottomans and Russians in the years of 1877-1878, in Turkish and Russian textbooks of 2016-2017 school year. Two history textbooks were examined as research instruments in the study; the former of these is “İstoriya Rossii” History of Russia published by Danilov and Kosulina in 2015, and used as Grade 8 History Textbook in Russia, and the latter is Grade 10 Secondary Education History Textbook published by Tüysüz in 2015. The data were analyzed descriptively. Both of the textbooks, which contain visuals and maps, were examined in terms of similarities and differences in the way they address or handle the subject. Thus, the aim is to provide students different perspectives; moreover, was to help students improve not only their empathy skills but also their historical and analytical thinking skills. The results of the study showed that in the related parts of the Russian textbook, there are heavy accusations towards Turks, which also contradicts international history teaching; furthermore, both textbooks are inadequate at giving numeric data. On the other hand, the Russian textbook is better at person and place names, and improving sense of belonging compared to Turkish textbook.

Key Words: History Textbook, Russian Textbooks, '93 War

1. GİRİŞ

Ders kitaplarını, alanında işlenen ders konularına ait bilgileri, öğrencilerin kendi başlarına okuyarak, bilgileri sıralı ve doğru bir şekilde öğrenmeleri için kullanılmak üzere hazırlanmış, öğretim programlarına uygun ve özel bir amaca hizmet eden yazılı metinler olarak tanımlamak mümkündür (Şahin,2004;367). Ders kitabının geçmişi, tarihin çok eski dönemlerine kadar uzanır. M.Ö. 3000’li yıllarda yapılan matematik, gramer derslerini ve basit çizimleri içeren kil tabletler dünyanın en eski ders kitapları olarak bilinmektedir. Ders kitapları geçen zaman içinde değişikliklere uğrayarak günümüze değin gelmiştir (Coşkun ve Taş, 2008;60). Günümüzde ders kitaplarının, gelişen dünyaya paralel kullanılan yeni eğitim-öğretim materyallerine rağmen eğitimdeki önemini korumaya devam ettiğini söylemekte yanlış olmayacaktır. Eğitim-öğretimin vazgeçilemeyen araçlarından olan ders kitapları, bireyler, aileler ve toplumlar üzerinde bıraktığı etkilerden dolayı eğitim-öğretimde ve bilgi edinmede de önemli kaynaklar arasındadır (Güneş ve Çelik, 2010;60). Ders kitapları bilgi edinmede önemli kaynak olmanın yanı sıra değer aktarımında etkili araçlardır.

Değer aktarımı, tarihi öğretmek amacıyla kaleme alınan bir ders kitabından beklenen bir durumdur. Bu yönüyle ideoloji ve sosyal olaylara yakınlığı ile başlı başına bir sorun merkezi teşkil etmektedir (Aslan, Okumuş ve Koçoğlu, 2015;693). Bu sebeptendir ki tarih ders kitapları, öğrencilerdeki aidiyet duygusunu geliştirmenin yanı sıra barışçıl bir yapıda hazırlanmalıdır. Tarih ders kitaplarını bu hassasiyetinden dolayı 1919 yılından günümüze değin uluslararası çalışmalar yürütülmektedir (Safran ve Ata, 1996: 11). Bu şekilde devletlerarası oluşabilecek kin ve nefret duygularını doğuracak ve düşmanlığa sebep olacak ifade ve bilgilerin çıkarılması önem arz etmektedir (Keskin ve Minailova, 2017; 1930). Yıllar içerisinde devletlerin bu sağlıklı girişimleri neticesinde tarih ders kitaplarının revize edildiği söylenebilir. Toplumlar arası barışı tesis etmede ve hoş görüyü arttırmada kullanılan bu kitaplardan aynı zamanda günün eğitim ihtiyaçlarına da cevap vermeleri beklenmektedir. Tarih öğretiminin salt ezber ve aktarımından öte yapılandırmacı eğitim anlayışı ile öğrencilerin sentez ve analiz, yapabilmelerine, hizmet eden ders kitapları hazırlanmasına özen gösterilmelidir. Aynı zamanda bu kitaplar öğrencilerin dil, kişilik, ahlak ve sosyal gelişim düzeylerini arttırmaya dönük olarak hazırlanmalıdır (Aslan, Okumuş, ve Koçoğlu, 2015;692-693). Ancak bu şekilde, araştırmacı, dili düzgün kullanan, tarihsel düşünce becerileri yüksek, empati yetenekleri gelişmiş, sosyal, analitik düşünebilen, hoş görü sahibi öğrenciler yetiştirilebilir.

Bu çerçevede Türk tarihinin diğer ülkelerin tarih ders kitaplarında ne şekilde ele alındığının, neden böyle anlatıldığının ortaya konulması fikir verici olacaktır (Şimşek ve Cengiz,2015;226). Alanyazın incelenirken, bir veya bir kaç kitabın bir arada ele alınması ile oluşturulan çalışmaları görmek mümkündür. vardır. Bu çalışmalar genel bir şablon oluşturmak için etkili olabilir. Bunun yanında sınırları dar, bir konuya odaklanmış çalışmalarla da konun daha detaylı inceleneceği bunula birlikte tarih ders kitaplarına yardımcı materyaller sağlayacağı da şüphesiz bir gerçektir (Keskin ve Minailova, 2017; 1931).

Eğitim-öğretimde ders kitaplarının uzun yıllar derslerde kullanılan tek materyal olduğu (Aytekin, 2009;29) düşünülecek olursa bu çalışmanın ve benzerlerinin derslerde öğrencilere yardımcı kaynak olarak hizmet edeceği düşünülebilir. Bu hususlar göz önüne alınarak, hem Osmanlı hem Rus hem de dünya tarihini yakından ilgilendiren 93 Harbi konusunu ele almayı uygun bulduk.

1.1. 1877-1878 Osmanlı Rus Savaşı “93 Harbi”

Rusya'nın Osmanlı toprakları üzerindeki emelleri, 1853-1856 yılında gerçekleşen Kırım Harbi sonucunda ertelenmiş bir arzu olarak, 70'li yıllarda da güncelliğini korumuştur. Rusların Kırım Harbi yenilgisinin rahatlığını üstlerinden atar atmaz bu emellerini gerçekleştirebilmek için tekrar hamlede bulunacağı da aslında beklenen bir hadisedir.

Rus tarih ders kitabı, 93 Harbini, 1877-1878 Rusya-Türkiye savaşı başlığı altında Balkanlarda yaşanan olayları aktarmaya başlayarak vermişti. Kitap, Balkan Krizi başlığı altında “1870'li yıllara gelindiğinde, Rusya'nın uluslararası itibarının sağlamlaştığını dile getirmekte, dönemde dünyanın önder ülke rolünü üslenmek ve hak iddia etmek için savaştan kaçmanın daha zor olduğunu” ifade etmektedir. Aynı kitapta, 1875 yılında Türk eyaletlerinde, Bosna-Hersek'te ayaklanmalar çıktığı, çıkan bu ayaklanmaların Türkler tarafından *acımasızca* bastırıldığı, Bulgaristan'da Osmanlı hâkimiyetine karşı isyan hareketlerinin başladığı söylenmektedir. Sırbistan ve Karadağ'ın Türkiye'ye karşı savaş ilan ederek Bulgarlaştan'a yardıma geldikleri, sayılarının az ve eğitimsiz olduklarından dolayı yenildikleri aktarılmaktadır (Danilov ve Kosulina; 2015;206). Bu bölümde, Rus tarih ders kitabında günümüz, uluslararası tarih öğretimine aykırı, ifadelerin kullanıldığını görmek mümkündür. Kitabın bu bölümünde alenen Türkleri, acımasız, zalim göstermeye çalışma gayreti dikkat çekmektedir. Kitabın Kırım Savaşı bölümünde, bu ve benzeri ifadelerden ziyade kendi aidiyet duygularını ön plana çıkaran ifadeler kullanılırken (Keskin ve Minailova, 2017; 1931-1937), 1877-1878 yılında cereyan etmiş bir hadisenin aktarımındaki bu tür nahoş ifadeler, haksız saldırılarına meşru zemin arama gayreti olarak yorumlanabilir. Bahsi geçen kitapta, “Türk hükümetinin *kanlı katliamlarının* Rus toplumunun öfkesine neden olduğu güney Slav halklarının haklarını korumak için hareketlerin başladığı, hükümetlerince bu hareketlerin yasaklanmasına rağmen Sırbistan ordusuna çoğunlukta subaylar olmak üzere binlerce gönüllünün katıldığı dile getirilmektedir. Ayrıca Sırbistan ordusunun başına Sivastopol savunmasına da katılan emekli Rus General, M. G. ÇERNYAEV geçmiş olduğu bilgisi verilmektedir (Danilov ve Kosulina; 2015;206). Anlaşıldığı üzere dönemde, Rusya'nın el altından Sırbistan'ın müttefiki olduğu, Osmanlı devletine düzenleyeceği saldırı öncesinde Osmanlı ordusunun yıpranmasına çalıştığı ortadadır. Sırlara verdiği desteği hükümetinin haberi dışında gelişen bir halk hareketi gibi göstermesi ve hükümetince Sırp ordusuna katılımların yasaklanması, Kırım Harbinde düştüğü hatayı tekrarlamama gayreti, Avrupalı devletleri karşısına almama siyaseti olarak yorumlanabilir ki zaten Çar'ın bu çekincesi Rus tarih ders kitabında da verilmektedir. Türk tarih ders kitabında, Balkanlarda vuku bulan olaylara değinilmeden, İstanbul ve Londra konferansından kısaca bahsedilerek konferans sonucu Rusların Osmanlı devlerine savaş ilan ettiği bilgisi yer almaktadır. İstanbul ve

Londra konferansında Osmanlının diplomatik girişimlere neden yanaşmadığı, Osmanlı devletine nelerin teklif edildiği ve Osmanlının bu teklifleri neden reddettiği (Tüysüz,2015;175) bilgisi verilmemiştir. Osmanlı devletinin savaşı göze alarak kabul etmediği maddeler nelerdi? Bu hususlarda öğrenciyi bilgilendirecek, öğrencinin akıl yürütmesini sağlayacak veriler yer almamaktadır. Hâlbuki Osmanlı Devleti konferansın başladığı günlerde meşrutiyeti ilan etmişti. Böylece dış güçlerin müdahalelerini ve Osmanlı menfaatlerine karşı konferansta alınabilecek olumsuz önerilerini hafifletmek istemişti (Rıfat Bey, 2010: 33-34). Yine de Osmanlı devleti İstanbul konferansında ağır ve kabul edilemez teklifleri bertaraf edememiştir. Konferans ana hatları ile “Bulgaristan doğu ve batı olmak üzere iki vilayete bölünecektir. Türk ordusu sınırda ve belirlenen yerlerde toplanacak ve vilayet için bir ulusal milis ve jandarma gücü oluşturulacaktır. Reformları denetlemek üzere uluslararası bir komisyon oluşturulacaktır. Bosna-Hersek ise tek bir vilayet olarak birleştirilecektir. Sırbistan ve Karadağda ile statüko esas alınacaktır”. Görüldüğü üzere Osmanlı devletine yapılan teklifler bağımsız bir devlet için kabul edilmez niteliktedir (Aydın,2005;2). Bu haliyle Osmanlı devletinin bağımsızlığı tehdit edildiğinden dolayı savaşı tercih ettiği vurgulanmalıdır. Ancak türk tarih ders kitabında böyle bir vurguyu görmek mümkün değildir.

Rus tarih ders kitabı tarafından vuku bulan Balkan olaylarını yatıştırmak üzere Avrupalı devletlerin bir takım konferanslar düzenledikleri, İngiltere'nin desteğini alan Türkiye'nin tüm teklifleri reddettiği bildirilmekte (Danilov ve Kosulina; 2015;206) gerçekleşen konferanslar hakkında bilgi vermemektedir. Türk tarih ders kitabı Rus ders kitabının aksine konferanslara değinmiş, isimlerini zikrederek kısada olsa bilgi vermiş muhtevasına değinmemiştir. Türk tarih kitabının aktarımıyla, Osmanlı devletinin Balkan sorununun görüşüldüğü İstanbul Konferansında, alınan kararlar Osmanlı devleti tarafından kabul görmemiş, bunun üzerine yumuşatılan İstanbul konferansının çıktıkları ile hazırlanan Londra Protokolü Osmanlı devletine sunulmuştur. Osmanlı, Temsilcilerinin bulunmadığı bir toplantıda alınan kararları kabul etmeyeceğini bildirmiş, diplomasi kanalı ile çözülemeyen sorun, Rusların Osmanlı devletine savaş ilanı ile sonuçlanmıştır. Kitapta, Balkan savaşının 93 harbinin görünen nedeni olduğu, Rusya'nın asıl amacının İstanbul ve boğazlara hâkim olma düşüncesinden ileri geldiği aktarılmakta, Rusların Avrupa'da kamuoyu oluşturarak savaşın gerekliliği propagandası yaptığı belirtilmektedir. Almanya ile Osmanlı devletinin yakınlaşmasının İngiltere'yi rahatsız ettiği ve savaşta Osmanlıya destek olmayarak, İngilizlerin uzun süredir devam eden Osmanlının toprak bütünlüğünün korunması siyasetinden vazgeçtiği bildirilmektedir (Tüysüz,2015;175).

Rus tarih kitabında, Rusların ümidinin diplomasi yolu ile Osmanlı devletine *zorla* imzalatılacak bir anlaşma ile savaş olmaksızın, isteklerin yerine getirilmesinin sağlanması olduğu belirtilmektedir. Bunu da, kitapta şöyle aktardığı görülmektedir; “Acı tecrübesi olan imparator Türkiye ile çıkacak muhtemel savaş sonucu Avrupalı devletlerle karşı karşıya gelmekten sakınıyordu” derken de Kırım Harbine atıfta bulunduğu anlaşılmaktadır. Bu çekincesi dolayısıyla II. Aleksandır'ın Avusturya Macaristan'ın Türkiye tarafında savaşa girmesini engellemek için Avusturya Macaristan'ın Bosna-Hersek'i işgaline izin verdiği dile getirilmektedir (Danilov ve Kosulina; 2015;206). Bu izin hadisesinin, Türk tarih ders kitabında Avusturya ve Rusya'nın Balkanların paylaşımında anlaşmaya vardığı şeklinde verildiği görülür (Tüysüz,2015;175).

Aslında savaşı kazanılması düşünülen bir zafer ümit eden Rus Çarı'nın bu ümidinin boşa çıkmasından pekte hoşnut olmadığı söylenebilir. Rus tarih ders kitabının aktarımıyla (Danilov ve Kosulina; 2015;207).

“ İmparator istemeden savaş ilan ediyordu ve anlıyordu ki bu savaş Rusya'ya maddi hiçbir artı getirmeyecek, aksine ekonomik zorluklara sebep olacaktı. Ama diğer düşünceleri daha ağır bastı. Rusya'nın talepleri reddediliyordu. Bu da Rusya'nın itibarını sarsıyordu ki II. Aleksandır buna müsaade edemezdi. Bunun yanında Rusya, geleneksel olarak Balkanlardaki Slav halklarının koruyuculuğunu rolünü oynamak zorundaydı. Dönemin etkili dergileri ve devlet adamları II. Aleksandır'a bu sorumluluğunu sürekli hatırlatıyor ve savaşa teşvik ediyordu. “

Anlaşılabacağı üzere, savaş yerine diplomaside kazanılacak bir zafer Rusya için daha olumlu karşılanacaktı. Ancak, Rus Çarının üzerinde savaş yanlılarının mevcut baskısının olduğu kitaptan anlaşılmaktadır.

Fotoğraf 5.9: Gazi Osman Paşa

Tarih ders kitabında yer alan Plevne savunmasını gerçekleştiren Gazi Osman Paşa

Savaş, Rumi takvime göre 1293 yılında gerçekleştiğinden 93 harbi adı ile de anılmaktadır. Ruslar Osmanlıya karşı iki cephe açarak saldırıya geçmiştir. Hemen her Osmanlı Rus harbinde olduğu gibi bu cephelerin biri Balkan bir diğeri ise Kafkas cephesidir. Ruslar Balkanlarda Bulgaristan'ı işgal ederek, Edirne'ye doğru ilerlemeye geçmiş, Ruslar Şıpka Geçidinde Süleyman Paşa'nın, Plevne'de ise Gazi Osman Paşa'nın başarılı savunmasıyla karşılaşmışlardır. Plevne'de, Gazi Osman Paşa beş ay direnmiş ve bölgeyi savunmuştur ancak, sonrasında teslim olmak zorunda kalmıştır (Tüysüz,2015;175). Ancak, bilinmelidir ki Plevne savunması “başarılı beş ay direniş ve sonrasında teslim edilmek zorunda kalındığı” bilgisinden fazlasını hak etmektedir. Böyle bir ifadenin öğrencilerde aidiyet duygusunu ne şekilde geliştireceği tartışma konusudur. Hâlbuki Rus tarih kitabının Kırım Harbi konusu incelendiğinde Sivastopol savunmasının aktarımının Kırım Harbini geçtiği görülebilir (Keskin ve Minailova, 2017; 1931-1937). Asker ve silah teçhizatı göz önüne alındığında Türklere nazaran daha avantajlı durumda olan Ruslar, Plevne'yi ele geçirmek için üç defa saldırıya geçtyseler de bekledikleri başarıyı elde edememişlerdir (Çavuş, 2015;1). Rus tarih ders kitabı Çavuş (2015)'i destekler nitelikte, Plevne'ye Rus ordusunun üç defa saldırıya geçtiklerini söylemekte, Rus tarih kitabı gerçekleşen hücumun çok kanlı geçtiği ama başarı sağlayamadıklarını bildirmektedir.

Her iki ders kitabının da gerçekleşen savaşta sayısal veri vermedikleri de görülebilir. Oysaki Ruslar yirmi bin kişi ve elli sekiz topla savunulan Plevne'ye elli bin asker ve yüz seksen dört topla taarruz etmişlerdir (Çavuş, 2015;2). Görüldüğü üzere bu sayısal veriler verilmeden olayın somutlaştırılması pekte kolay değildir.

Rus tarih ders kitabının, Bulgaristan işgalini “ Bulgar halkının coşkuyla kurtarıcı kardeşlerini karşıladıkları” şeklinde ifade ettiği görülmektedir. Ayrıca, Rus ordusu ile Romanya'nın öncesinde anlaştıkları 1859 yılında Moldova ve Vallahiya'nın birleşip devlet oldukları, ama Türkiye'ye bağlı kalan topraklarından geçip Haziran 1877 yılında Dunay'ı Tuna birkaç yerinden geçtikleri, İ. V. GORKO'nun başında bulunduğu öncü müfrezenin Bulgaristan'ın başkenti, Tırnovo*’yu kurtardığı aktarılmaktadır. (Danilov ve Kosulina; 2015;208). Devamında Rus ordusunun ilerleyişi hakkında şu bilgiler verilmekte olduğu görülmekte;

“Güneye ilerleme yolunda pek bir direnişle karşılaşmayan Gorko 5 Haziranda üzerinden daha kolay İstanbul'a gidilebilen Şıpka Geçidini aldı, ancak ilk başarılarından sonra olumsuzlar başladı. Büyük Knez Nikolay Nikolaeviç Dunay geçişinden itibaren fiilen ordusunun hâkimiyetini kaybetmiştir. Komutanları sahip oldukları müfrezeler ile ayrı ayrı hareket etmeye başladı. General N. P. KRİDENER'in müfrezesi alınması planlanan Plevne kalesini değil, Plevne'nin 40 km uzağında bulunan Nikopol**ü aldı. Rus komutanlar kendi müfrezelerinin yerini öğrene kadar Türk ordusu Rus ordusunun gerisinde kalan Plevne'yi aldı. General Gorko askerleri ile birlikte çembere düşme tehlikesi atlattı. Düşmanın önemli güçleri Şıpka'yı almak için gönderildi.

* Tırnovo, Yantra nehri kenarında kurulmuş bir kenttir. İkinci Bulgaristan İmparatorluğu'nun kuruluşu 1185'te bu kentte ilan edilmiş, 1393'te Osmanlılar bölgeye gelene kadar gelene kadar da başkent olarak kullanılmıştır. 1965 Yılında Şehre, Veliko büyük Unvanı verilmiştir. Günümüzde Osmanlı devletinden izlerle taşıyan Veliko Tırnovo, dönemde Osmanlıya karşı ayaklananlarında sıkça kullandığı bir yer olarak bilinmektedir.

** Nikopol, (Niğbolu), Bulgaristan Romanya sınırında Tuna nehrinin hemen yanında yer alan küçük bir kasabadır.

Şıpka'da Türk ordusu, Rus ordusundan ve Bulgar gönüllülerden oluşan ordunun Beş katı kadardı. Ancak, Rus ordusu ve Bulgar gönüllülerinin **kahramanca** mücadeleleri sonucu Türk ordusu başarılı olamadı. Plevne'ye Rus ordusunun yaptığı hücum çok kanlı geçti ama başarısızlıkla sonuçlandı.”

Plevne Müdafaasının 7 Eylül 1877'de başlayan üçüncü safhasında Rusların asker sayısı Romanya'dan gelen yaklaşık 50.000 asker desteğiyle 100.000 civarında olmuştur. Muharebenin bu ayağı altı gün sürmüş, muharebelerde mağlup olan Rusların asker kaybı 20.000'i aşarken Osmanlı ordusunun kaybı 4.000 civarında olmuştur (Çavuş, 2015;2). Ancak ders kitaplarında bu bilgileri görmek mümkün değildir. Birde olayların yalnızca yıl ile birlikte verilmesi yeterli değil, mümkünse gün ve ay da belirtilmesinde fayda vardır. Coğrafi şartların olaylar üzerindeki etkisi tartışılmazken, bu bilgilerin verilmemesi büyük eksikliklerdir. Temmuzda başlayan ve Kasım ayına dek süren, Kış şartlarına denk gelen savunmanın öğrenci zihninde şekillenmesi daha farklı olacaktır. Örneğin Rus tarih ders kitabı Plevne için "Türk ordusu kış şartlarında savaşmaya uzun süre hazır değildi" (Danilov ve Kosulina; 2015;209) ifadesini kullanarak savaşın vuku bulduğu iklimsel ortamı ifade ettiği görülmektedir.

Rus tarih kitabında Plevne için ayrı bir başlık açılmıştır. "Plevne'nin düşüşü ve savaşın dönüm noktası" adından da anlaşılacağı üzere Ruslar için Plevne'nin savaş dengelerini değiştirdiği açıkça ortadadır (Danilov ve Kosulina; 2015;209).

Rus tarih ders kitabında, Skobellev'e ait görsel

"Savunma Bakanı D. A. MALÛTİN'in ısrarıyla İmparator Plevne'nin ablukasını geçmeye karar verdi. Bu iş için Sivastopol savunma kahramanı General E. N. TOTLEBEN'a verildi. Türk ordusu kış şartlarında savaşmaya uzun süre hazır değildi. 1877 yılının Kasım ayı sonunda Türkler Plevne'yi teslim etmek zorunda kaldı. Plevne'nin düşüşü, savaşın dönüm noktası oldu. İngiltere ve Avusturya - Macaristan tarafından bir girişim olmaması için Ruslar kış şartlarına rağmen saldırı hareketlerine devam etmiştir. Gorko ve ekibi dağ geçitlerini aştıktan sonra Aralık ayı ortasında Sofya'yı alıp Edirne'ye hareket etti. Skobellev'in ekibi Şıpka'da Türk mevzilerini dağıttıktan sonra İstanbul'a yöneldi. Ocak 1878 yılında Gorko ve ekibi Edirne'yi aldı. Skobellev'in ekibi Marmara Denizine yaklaştı ve 18 Ocak 1878 yılında İstanbul dolaylarında Yeşilköyü aldı. Sadece Avrupalı devletlerin savaşa müdahil olmasından çekinen imparatorun kesin yasağı Skobellev'i Osmanlı İmparatorluğunun başkentini almaktan alıkoymdu. Kafkas cephesinde, General M. T. Loris Melikov'un komutasındaki Rus ordusu gücü daha fazla olan Türk ordusunu kısa sürede yendi. Beyazıt, Kars ve Ardahan kalelerini alarak Erzurum'a yöneldi.

Hem Rus hem de Türk tarih ders kitabının savaşın bir diğer cephesi olan Kafkas cephesiyle alakalı fazlaca bir bilgi vermediği görülmektedir. Türk tarih kitabında Doğu cephesinde Ardahan ve Doğubayazıt'ın Ruslarca ele geçirildikten sonra ilerleyen Rus kuvvetlerinin Kars'ta Ahmet Muhtar Paşa tarafından durdurulduğu ifade edilmektedir. Doğu cephesindeki savunmanın fazla uzun sürmediği, Rusların Erzurum'a ilerledikleri dile getirilmektedir. Erzurum'da **Nene Hatun** adlı kahraman bir Türk kadını etrafında toplananların Aziziye Tabyasında Ruslara karşı savunma yaptıkları ve Rusları durdurmayı başardıkları dile getirilmektedir. Ayrıca,

Doğudaki bir kısım Ermeni'nin Ruslarla işbirliği yaparak Türk ordusunu iki ateş altında bıraktığı aktarılmakta bunun dışında başka bilgi vermediği görülmektedir (Tüysüz,2015;175). Burada Nene Hatun ve Aziziye Tabyasına özel bir yer ayrılamaması nazarımızca bir eksik olarak değerlendirilmektedir. Ayrıca, detay ve sayısal verilerinde kullanılmaması da bir başka eksik olarak göze çarpmaktadır.

Переход русских войск через Балканские горы

Rus tarih ders kitabında Rus ordusunun Balkan dağlarını geçişini gösteren görsel

1.2. Berlin Anlaşması

II. Abdülhamit, Filibe ve Edirne'yi alarak İstanbul'u tehdit etmeye başlayan Ruslar ile anlaşma yoluna gitmiştir (Tüysüz,2015;175). Aslında bu Ruslarında işine gelen bir anlaşma olacaktı. Bu durum Rus tarih ders kitabında şu şekilde aktarılmaktadır; “Avrupalı devletler Rus ordusunun başarılarından rahatsız oluyordu. İngiltere Marmara denizine filosunu soktu Avusturya Macaristan anti-Rus ittifak kurmaya başladı. Bu şartlarda II. Aleksandır savaş hareketlerini durdurup Türk Sultana barış teklifini sundu” (Danilov ve Kosulina; 2015;210). Rus tarih kitabında 19 Şubat 1878 yılında, Türk tarih kitabında ise 3 Mart 1878'de (Tüysüz,2015;175) Yeşilköy de Ayastefanos (Yeşilköy) anlaşması imzalandı.

Bu anlaşmaya göre Rusya'ya Bessarabya'nın güney kısmı geriye verildi. Güney Kafkasya'da Batum, Ardahan Kars kaleleri ve bitişik olan toprakları eklendi. Savaş öncesi Türkiye'ye bağlı olan Sırbistan, Karadağ, Romanya bağımsız devletler oldu. Bulgaristan Türkiye içerisinde özerk bir knezlik olarak kalıyordu. Bu savaş anlaşmasından rahatsız olan Avrupalı devletler San-Stefan anlaşmasını yeniden gözden geçirmek üzere bir konferans toplamaya yönelik talepte bulundular. Savaşta büyük askeri zayıt veren ve bir Avrupa anti-Rus tehdidinden çekinen Rusya bu teklifi kabul etmek zorunda kaldı (Danilov ve Kosulina; 2015;210-211). Türk tarih kitabında yer alan bilgiler Rus kitabının verdiği bilgilerle benzer olmak üzere, Rus tarih ders kitabı Osmanlı devletinin ödeyeceği savaş tazminatından bahsetmemektedir (Tüysüz,2015;176). Savaşa müdahil olmayan üçüncü devletlerin baskısına boyun eğmek zorunda olan Rusya 13 Haziran 1878 yılında toplanan Berlin konferansını kabul etmiştir.

Resim 5.7: Osmanlı ve Rus temsilcileri Ayastefanos Antlaşması'nı imzalıyorlar.

Tarih ders kitabında yer alan Ayastefanos Anlaşmasıyla alakalı görsel

Türk tarih kitabında verilen bilgiye göre, İngiltere konferansta Osmanlıyı desteklemesi ve gelecek Rus tehditlerine karşı koruma karşılığı Kıbrıs'ın yönetimini geçici olarak istemiş, Osmanlı İngiltere'nin yardımına ihtiyaç duyduğundan bu teklifi kabul etmek zorunda kalmıştır (Tüysüz,2015;176). Rus tarih ders kitabının Berlin konferansı ile ilgili bölümünde, “Kongrenin Berlin’de Alman Şansölye Bismarck’ın yönetimi altında gerçekleştiğinin” aktardığı görülmektedir. Kitapta belirttiğine göre, “öncesinde tarafsızlığını ilan eden, sonrasında Rusları destekleyen Bismarck, en sonunda anti-Rus ittifakın yanında yer almıştır. Bu şartlar altında Rusya yeni barış anlaşmasını kabul etmek zorunda kalmıştır” (Danilov ve Kosulina; 2015;210-211). Rusya Kırım Harbinde savaşta karşılaştığı ve yenildiği devletlere, bu anlaşma ile diplomaside de yenilmiştir.

Konferans sonunda gerçekleşen anlaşmayı Rus tarih ders kitabı şu şekilde aktarmakta (Danilov ve Kosulina; 2015;210);

Bulgaristan ikiye bölündü. Kuzeyi Türkiye’ye bağlı knezlik oluyordu. Güneyi ise Özerk Türk Cumhuriyeti Doğu Rumeli olarak kalıyordu. Sırbistan ve Karadığın toprakları önemli ölçüde kesildi. Güney Kafkasya’daki Rus kazançları azaltıldı. Aynı zamanda Türkiye ile savaşmayan ama Türkiye’nin çıkarlarını savunan ülkeler mükâfatlandırıldı. Avusturya Bosna-Hersek’i, İngiltere Kıbrıs adasını aldı.”

Türk tarih kitabı ile Rus ders kitabının verdiği bilgilerin örtüştüğü görülmektedir. Ancak Türk ders kitabı sonuçları aktarırken daha detay vermiş, Rus ders kitabı “Güney Kafkasya’daki Rus kazançları azaltıldı” derken, Türk tarih ders kitabı alınan ve bırakılan yerleri belirtmiştir. Ayrıca, Rus ders kitabı Osmanlının vereceği savaş tazminatından bahsetmemiştir.

Rus ders kitabı, gerçekleşen savaş ve sonunda imzalanan anlaşma sonunda yaptığı çıkarımı şu şekilde özetleyerek aktarmıştır; (Danilov ve Kosulina; 2015;210-211)

Berlin konferansında Rusya’nın mecburi ödünler vermesine karşın Balkanlardaki savaş güney Slav halklarının 400 yıllık Osmanlı egemenliğine karşı milli kurtuluş mücadelesinde önemli bir adım olmuştur. Rus ordusunun namı ve itibarı yeniden kazanıldı. Bu ordunu gerekli donanımına sahip olmadığı bir durumda ağır savaş şartlarında Rus askerlerinin yılmazlık ve cesaretinin sayesinde oldu. Önemli destek milli kurtuluş sembolü olan Rus askerler ile yerli halka aitti. Aynı zamanda Rus toplumundaki birliğin ve hayatları pahasına Slav halklarını özgürlüğünü savunan ve her zaman savunmaya hazır olan gönüllerin akımı sayesinde zafere kavuşuldu. Rusya için 1877-1878 yılında kazanılan zafer XIX. Yüzyılın ikinci yarısında kazanılan en büyük zafer olup askeri reformların kendisini göstermeye başladığı görülmüştür. Slav dünyasında da Rus itibarı yükselmiştir.

Görüldüğü üzere, Rus tarih ders kitabının son kısımda, aidiyet duygusu oluşturmada, kahramanlık ve cesaret temaları işlediği açıktır. Bunun yanı sıra, Rusya’nın bölgedeki 400 yıllık Osmanlı egemenliğinin kırılmasında kendini muzaffer görmesi, anlaşılabilir bir durum değildir.

Tarih ders kitabında yer alan Berlin Antlaşması sonrası Osmanlı topraklarını gösteren harita

Son olarak, özellikle Balkanlardaki toprak kayıpları sonrası yaşanan göç dalgası, Türk tarih ders kitabında verilmektedir. Türk tarih ders kitabında, Ruslar tarafından bölgedeki Müslümanlara yönelik gerçekleştirilen hal ve hareketlerin, Rus tarih kitabının aksine, daha naif, seçici kelimeler kullanılarak, aşağılayıcı ya da barış ortamını zedeleyici kelimelerden uzak seçildiği görülmüştür. Kullanılan kelimelere bakılacak olursa, *zorla göç ettirildi, sürgün edildi, Rus baskı, birçok Müslüman hayatını kaybetti*, gibi kullanılabilir en hafif kelimelerin seçilmiş olduğu görülebilir.

2. SONUÇ

Günümüz tarih eğitim anlayışında ön plana çıkan, uluslararası konjonktürde de kabul görmüş belli başlı eğitim yönelimleri olduğu söylenebilir. Bu eğilimlerin ortak özelliğinin, araştırmacı, şüpheli, tarihsel düşünme becerisi yüksek, analitik düşünen ve sentez yapan, sosyal sorumluluk sahibi, karşılaştığı problemlere çözüm üreten, aktif, üretken, ahlaklı ve hoş görülü öğrenciler yetiştirmek olduğu söylenebilir.

İçinde bulunduğumuz yüzyılda, hemen her alanda yaşanan gelişimle doğru orantılı, eğitim teknolojilerinin de geliştiği doğrudur. Gelişen eğitim öğretim teknolojileri beraberinde eğitim materyallerini de geliştirerek mevcut materyallerin de daha etkin kullanılmasını sağlamıştır. Böylece, araştıran, merak eden, şüpheli, tarihsel düşünme becerisi yüksek, analitik düşünen ve sentez yapan, sosyal sorumluluk sahibi, karşılaştığı problemlere çözüm üreten, aktif, üretken, ahlaklı ve hoş görülü öğrenciler yetiştirme yönünde büyük adımlar atılmıştır. Eğitim teknoloji ve materyallerindeki gelişmeye rağmen ders kitaplarının yüzyılımızda da önemini koruduğu da yadsınmaz bir gerçektir.

Dünyada, farklı devletler tarafından kullanılan tarih ders kitapları, kullanıldığı ülkenin tarihin yanı sıra o ülkenin tarihsel bağları olan diğer ülkeleri de içermektedir. Bu durumda karşımıza elde bir olay ve bu olayı anlatan farklı tarih kitapları çıkmaktadır. Bu kitaplarda yaşanmış bir olayı ele alınırken, ortaya çıkan benzer ve farklı durumlar ortaya konularak öğrencilerin bir olaya farklı pencereden bakması sağlanabilir.

Gerçekleşen bir olaya farklı bakış açılarıyla yaklaşan öğrencinin öğrenme becerilerini geliştirmesi daha kolay olacaktır. Ancak bu şekilde merak eden, şüpheli, tarihsel düşünme becerisi yüksek, sentez ve analiz yapan, sosyal sorumluluk sahibi, karşılaştığı problemlere çözüm üreten, aktif, üretken öğrenciler yetiştirilmesi mümkün olacaktır. İçerikte kullanılan terimlerin ve kelimelerin seçiminde gösterilecek özen öğrencilerin dil gelişiminde, hoşgörü içeren unsurların kullanılması da dünya barışını korumada fayda sağlayacaktır. Buradan hareketle ders kitaplarında yer alan içeriklerin sadeleştirilmesi ve yüzeyselleştirilmesi

olaya dair, görsellerin, istatıksel ve sayısal verilerin, yer, zaman ve kişilerin içerikten uzaklaştırılması öğrencilerin öğrenme becerilerini geliştirmelerini kısıtlayacak, öğrencilerin olaylar arası bağlantı kurmada problem yaşamasına neden olacaktır.

Rusya ve Türkiye’de kullanılan tarih ders kitabı içerisinde yer alan 93 Harbi konusunda Rus tarih ders kitabının ilgili bölümünde, günümüz uluslararası tarih öğretimi ile çelişen Türklere yönelik, *acımasız, Kanlı Katliam* gibi ağır ithamlarda bulunduğu görüldü. Ayrıca, Türkiye’de okutulan tarih ders kitabının ve Rusya’da okutulan tarih ders kitabının, sayısal veri vermede, yetersiz oldukları, kişi ve yer isimleri kullanımında ve aidiyet duygusu geliştirmede Rus tarih kitabının daha kapsamlı olduğu sonucuna ulaşıldı. Ayrıca, her iki kitapta da kullanılan görsellerin yeni araştırmalardan uzak eski görseller olduğu söylenebilir. Ayrıca, öğrencilerin dil ve kültür gelişimini sağlamak amacıyla, olaylara dair edebi ürünlere tarih ders kitaplarında yer verilmesi önerilmektedir. Alanyazın incelendiğinde, 93 harbine dönük bir hayli edebi eserler olduğu görülmektedir. Bu edebi eserler, dil ve kültür gelişimi sağlamanın yanı sıra, içerisinde tarih barındıran muazzam tarihi kaynaklardır.

KAYNAKÇA

- Aydın, M. (2015) “Osmanlı-İngiliz İlişkilerinde İstanbul Konferansı (1876)’nın Yeri.” OTAM (Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi. Sayı, 17, 1-11
- Aktekin, S. (2009). Türkiye’de Tarih Eğitimi. (Semih Aktekin, Penelope Harnett vd.). Çok Kültürlü Bir Avrupa İçin Tarih ve Sosyal Bilgiler Eğitimi. 27-44. Harf Eğitim Yayıncılığı. Ankara
- Başaran, V. (2012). “Çarlık Dönemi Rus Tarih Ders Kitaplarında Osmanlı İmgesi.” Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, 2(3), 201-221
- Coşkun, E. ve Taş, S.(2008). “Ders Kitaplarına Metin Seçimi Açısından Türkçe Öğretim Programlarının Değerlendirilmesi”. Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. 5(10). 59-74
- Çavuş, R. (Güz-2015). “Plevne Müdafaasında Topun Önemi”. OTAM, (Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi). Sayı,38, 1-12
- Danilov, A. A. ve Kosulina, L. G. (2015). “İstoriya Rossii” XIX Vek. Rusya’nın Tarihi 8. Sınıf. Moskova; Prosveşeniye
- Gültek, V. (2012). Rusça Türkçe Sözlük. Multilingual yayınları. İstanbul
- Güneş, H. M. Ve Çelik, D. (Bahar- 2010). “Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Dersine Yönelik Öğrenci Görüşleri.” Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. Sayı. 5. 81-90
- Kesin, B. ve Minailova, İ. (2017). “Rusya ve Türkiye Tarih Ders Kitaplarında Kırım Harbi (1853-1856)”. Social Sciences Studies Journal. 3(9), 1930-1937
- Manastırlı M. Rıfat Bey. (2010). 93 Harbi Faciası. (Derleyen, Tahsin Yıldırım), Dün Bugün Yarın Yayınları. İstanbul.
- Rossiyskiy, B. (2003). Entsiklopedičeskiy Slovar, BRE, Moskva
- Safran, M. & Ata, B. (1996). “Barışçı tarih öğretimi üzerine çalışmalar; Türkiye’de tarih ders kitaplarında Yunanlılara ilişkin kullanılan dil ve Yunanlılara ilişkin öğrenci görüşleri.” G.Ü. Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, I, 11-26.
- Şahin, H. (2004). “Etkili Bir Sosyal Bilgiler Ders Kitabının Nitelikleri.” Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi. Sayı. 9, 365-375
- Şimşek, A. ve Cengiz, N. M. (2015). “Rusya Tarih Ders Kitaplarında Türk-Osmanlı İmgesi.” TUHED, 4(2), 225-258
- Tarhan, T. (Nisan- 2014). “Bulgaristan-Veliko Tırnovo: Çarların Şehri”. Atlas Dergisi. Sayı. 253
- Tüysüz, S. (2015). Orta Öğretim Tarih Ders Kitabı 10. Sınıf. Tuna Matbaacılık. Ankara